

REGIMUL LIBERTĂȚII ÎN CULTURA VECHILOR SATE DEVĂLMAȘE ROMÂNEȘTI.

UN STUDIU DE ISTORIE SOCIALĂ. PARTEA A II-A

Cristinel TRANDAFIR¹

Abstract: *Combating the socialist theses that make work the ontological and analytical unit of human socio-cultural life, and starting from Menger's theoretical considerations that work is only one of the types of useful economic activity that can be carried out - by action or inaction - in the restricted or extended sphere of a socio-cultural groups, and which, regardless of their type, are always dependent on the stage, respectively on the way in which the members of this "relational" environment know and manage their natural, social and cultural conditions, we will argue below that the work of the devalmas villages is far from being, as is commonly believed, a closed and repetitive manifestation of traditional peasant life, it representing, even if only to a limited degree, a useful economic action carried out in direct dependence on the activity of discovery and entrepreneurial knowledge.*

Keywords: *freedom, peasant personality, devălmaș village, work, entrepreneurial function.*

1. Rostul omului în satele devălmașe

Țăranul nu se formează, respectiv nu se descoperă pe sine – cu începere de la statuturile și rolurile pe care le deține în sânul familiei, al obștii, al confederației sătești ori al țării. El își clădește și își descoperă propria personalitate plecând în primul rând de la activitățile sale concrete. Dintre acestea, munca pare a fi cea mai însemnată. Într-adevăr, observăm că experiența muncii marchează profund simțurile țărănești, aceasta constituind pentru țăran o experiență de care depinde întreaga sa memorie personală. "Rodul care iese din sămânța pusă în pământ; efectele pe care le au ploaia, înghețul și căldura soarelui; transformarea roadelor naturii în veșnicul circuit, pe care l-au cunoscut moșii și strămoșii lui – acestea sunt arătările experienței tip, după care el își formează judecata."²

Trecând de la aspectele psihologice la acelea sociale, constatăm același rol fondator al muncii în viața satului tradițional: indiferent dacă

¹ University of Craiova, Romania.

² Constantin Rădulescu-Motru, *Scrieri politice*, Editura Nemira, București, 1998, p.348.

sunt femei sau bărbați, recunoașterea socială a țăranilor este condiționată de muncă. În absența acesteia, proprietatea și apartenența lor la obște își pierd sensul. Deși organizată după criteriul diviziunii de vârstă și sex, munca reprezintă aici un important factor al egalității și izonomiei sociale. Într-adevăr, erodând valorile patriarhale și primatul războinic al ierahiei, munca aduce în viața satului tradițional regimul pașnic al democrației obștei sătești. Mai mult decât atât, din pricina importanței ridicate pe care țăranii o acordă muncii, aceasta ajunge a condiționa nu doar aspectele practice ale vieții țăărănești, ci și pe acelea estetice ale ei. Urmare a acestei situații, frumusețea ajunge să fie tratată aici ca o funcție a vredniciei.

Totuși, iar acest lucru ar trebui să ne dea de gândit, deși pentru țăranul devălmaș, munca reprezintă rostul omului, ea nu este văzută și prețuită niciodată de acesta ca o valoare în sine; din contra, așa cum aflăm de la Grigore Longhie, țăran de 51 de ani al satului Runcu, intervievat în 1930 în campaniile sociologice organizate de Institutul Social Român, munca este o manifestare prin care omul se plasează pe sine între Dumnezeu și propria libertate: "Dumnezeu l-a făcut ca să împodobească pământul, cu omul. Rostul lui e să muncească ca să se poată hrăni. Prin învățătură, prin fel de fel de unelte, omu' a căutat să-și facă traiul mai ușor. Astfel a căutat, să facă fel de fel de unelte, de mașinării, ca să lucreze mai ușor. Eu, pe un om îl socotesc bogat, când e sănătos cu toată familia. Să aibă existența zilnică și să nu fie dator. Chiar dacă n'ar avea moșie, lucrurile acestea nelipsindu-i, el ar fi cel mai fericit. Cu sănătatea biruie toate nevoile. Astăzi muncesc, mâine am ce mânca, mâine tot așa. Viața n'are preț! Nu poți s'o prețui, cât costă. Nu poți să-i dai nici-un milion nici zece. Îi bună viața. Îmi pare bine că m'am născut, ca să văd lumea aceasta și ce se petrece pe ea. Orice lucru l-am privit cu drag. Tot ce-i cere corpul, omului, aia e plăcut. Fie îmbrăcăminte, soție, copii... tot ce-ți place ție. Așa că mi-ar fi plăcut mie, să fiu șeful unui județ, dar n'au avut cine să mă bată să învăț carte, că poate ajungeam... cioban la oi. Mulțumirea omului e sănătatea și când are la îndemână tot ce-i trebuie"³

6. Munca, activitate determinată gnoseologic

Combătând în cele ce urmează tezele socialiste care fac din muncă unitatea ontologică și analitică a vieții socio-culturale a omului, și plecând de la

³ Gheorghe Focșa, Contribuție la cercetarea mentalității satului în "Arhiva pentru Știință și Reformă Socială", Anul X, Nr. 1-4; , 1932, p. 172

considerațiile teoretice mengeriene potrivit cărora munca reprezintă doar unul dintre tipurile de activitate economică utilă care pot fi desfășurate - prin acțiune ori inacțiune - în sfera restransă sau extinsă a unui mediu socio-cultural, și care, indiferent de felul lor, sunt dependente mereu de treapta, respectiv de chipul în care membrii acestui mediu “relațional” își cunosc și își administrează condițiile naturale, sociale și culturale de viață, vom sustine în cele ce urmează ca munca desfășurată în satele devălmașe departe de a fi, așa cum se crede în mod curent, o manifestare închisă și repetitivă a vieții țărănești tradiționale, reprezintă, fie și numai într-un grad restrâns, o acțiune economică utilă desfășurată în dependență directă de activitatea de cunoaștere/ descoperire antreprenorială.

În concepția noastră, membrii comunității țărănești dețin, prin chiar faptul că acționează, o esențială *funcție antreprenorială* care nu trebuie pierdută sub nicio formă din vedere de către cercetătorii sociali care urmăresc să înțeleagă de aproape procesele vieții socio-culturale specifice satelor tradiționale. Când ne referim la *funcția antreprenorială*⁴ ne referim – în acord cu teoria și metodologia Școlii Austriece de Științe Sociale – la acea funcție socială îndeplinită de orice persoană care, dându-și seama pe baza unor cunostinte subiective, practice, non-științifice, dispersate, tacite, non-articulate de ceea ce se petrece în jurul său și descoperind cu ajutorul lor oportunitățile de câștig oferite de contextele concrete și particulare în care este plasată, acționează, adică este gata pe aceasta cale să-și schimbe, prin munca ori prin orice alt tip de acțiune, situația din prezent pentru a putea astfel să-și atingă, în urma unui inevitabil calcul economic, propriile scopuri în viitor.

Propunerea noastră de a utiliza conceptul “*funcției antreprenoriale*” în investigațiile socio-istorice care urmăresc studierea interacțiunilor specifice satelor tradiționale românești, nu se sprijină doar pe resursele bibliografice oferite de reprezentanții Școlii Austriece de Științe Sociale (Menger, Mises, Hayek, Kirzner, Rothbard, etc), ci în egală măsură pe anumite sugestii existente deja în lucrările clasice ale domeniului. Amintim aici de studiile lui Wilhelm Mannhardt⁵ și J.G. Frazer⁶ dedicate funcției mitologico-

⁴ Israel M. Kirzner, *Competiție și antreprenoriat*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2020.

⁵ Johann Wilhelm E. Mannhardt, *Wald und Feldkulte*, 2 vol., RareBooksClub.com, 2013.

⁶ J.G. Frazer, *Creanga de aur*, 5 vol, Editura BPT, București, 1980.

religioase a muncii. Apoi de lucrările lui C.W. Sydow⁷ centrate pe analiza caracterului social al acestei activități economice. În sfârșit, de pozițiile teoretice ale Richard Beitzl⁸, Richard Weiss⁹ ori A. Leroi Gourhan¹⁰ referitoare la condiționările psihologice și religioase, materiale și biologice ale muncii. Nu în ultimul rând am luat în calcul contribuțiile teoretice privitoare la specificul muncii în cadrul satelor tradiționale românești oferite de Constantin Rădulescu-Motru și Simion Mehedinți, contribuții conservatoare pe care le considerăm, în ciuda alterărilor lor ideologice, foarte utile până la un punct pentru susținerea poziției noastre. Le considerăm prețioase, în primul rând pentru că în lăuntru acestora găsim formulată cel mai clar teza potrivit căreia conștiința tradiției culturale joacă un rol determinant în formarea și menținerea deprinderilor de muncă țărănești.

Astfel, pentru C. Rădulescu Motru munca țăranului este dependentă de convingerile sale, care la rândul lor sunt condiționate de organizarea psihicului sau individual în funcție de gradul conștiinței comunității țărănești din care acesta face parte. „În trecut tehnica muncii nu era prețuită pentru valoarea sa proprie; este o simplă tradiție anexată altora. Înaintea acesteia treceau și trec obiceiurile și credințele, fie cât de păgubitoare: „«Când soarele este aproape de asfințit să încetezi din lucru.», «Orice lucru să-l începi luna, iar marțea și sâmbăta sunt zilele morților și orice lucru ai începe în ele nu-ți iese la bun capăt.», «Dar luna să nu înveți boii la jug.», «Marțea, joia și sâmbăta nu se începe nimic, căci nu-ți iese cu spor.», «Vinerea sau sfânta Vineri este o zi în care femeile se abțin de la multe lucruri, precum: pieptănatul, măturatul în casă, facerea de leșie, etc, căci este rău de boală.», «Miercurea nu se spală cămașa, că pe ceia lume bei zoală.»[...], nu este zi din săptămână care să nu-și aibă opreliștea. Și cu toate acestea, nu se mărginește, la atâta numai, puțina trecere, pe care o are tehnica muncii la sătean. La zilele nefaste, care-l opresc de la muncă, trebuie să mai adăugăm deprinderile consacrate prin tradiție și care fac din

⁷ Carl Wilhelm von Sydow, *Selected Papers on Folklore*, Rosenkilde and Bagger, 1948.

⁸ Richard Beitzl, *Deutsche Volkskunde. Deutsche Buch-Gemeinschaft*, Berlin, 1933.

⁹ Richard Weiss, *Volkskunde der Schweiz*, Verlag: Erlenbach-Zürich, 1946.

¹⁰ Andre Leroi-Gourhan, *Gestul și cuvântul*, 2 vol., Editura Meridiane, București, 1983.

el un muncitor fără încredere în experiența și judecata sa personală. Conștiința comunității hotărăște pentru el”¹¹.

Dependente de conștiința comunității de apartenență, munca și tehnica țărănilor sunt, ne spune C. Rădulescu-Motru, incluse asemeni unor anexe interne în cadrul sferei tradițiilor folclorice, fapt care explică de ce în cazul celor două, orice inovație devine imposibilă în absența transformării/modificării interne prealabile a acestei sfere; așa se face că, în acord cu articulațiile ideologice ale concepției teoretice a filosofului român, munca țărănească este considerată de către el în primul rând o datorie morală și abia în plan secund ca o sursă economică de putere și bogăție.

Nu altfel stau lucrurile în cazul lui Simion Mehedinți, unul din cei mai influenți intelectuali români de formație conservatoare ai celei dintâi jumătăți a secolului 20, în lucrările cărui termenul de muncă apare folosit cu o frecvență ușor de remarcat. Considerând că „toată dezvoltarea omenirii, începând de la starea de hoardă până la treapta de popor și națiune, se leagă în mare parte de muncă”¹², etnograful român conchide că aceasta din urmă „departe de a fi doar o datorie a celor săraci, este însușirea fundamentală a omului.”¹³. În această calitate a sa, munca constituie împreună cu uneltele de care este intim legată, singurele criterii prin care putem măsura ridicarea unei grupări omenești de la animalitate la umanitate. Totuși, în ciuda acestor considerații, uneltele și munca, ultima înțeleasă ca mânăuire a acestora, nu joacă pentru Simion Mehedinți, rolul de substraturi ultime ale genezei culturii și civilizației omenești. Motivul este simplu: unealta omului nu este, mărturisește etnologul român, decât o „proiectare a gândului (acestuia) în afara”.¹⁴ Așadar, dacă „unealta și munca cu uneltele ar putea fi un criteriu al evoluției omenirii nu doar în ce privește latura materială a vieții, ci chiar cu privire la manifestările sufletești¹⁵, atunci acestea ar juca rolul criterii doar în calitate de epifenomene ale minții umane, nicidecum în cea de ingrediente constitutive ale acesteia din urmă.

¹¹ Constantin Rădulescu- Motru, *Scieri politice*, Editura Nemira, București, 1998, pp.617-620.

¹² Simion Mehedinți, *Civilizație și cultură*, Editura Junimea, Iași, 1986, p. 49.

¹³ *Ibidem*, p. 51.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 52.

Ajunsi aici nu putem să nu remarcăm faptul că ideologia socialist-conservatoare care a marcat gândirea celor doi intelectuali români, nu avea cum să nu afecteze capacitatea acestora de a înțelege natura muncii în general, și plecând de aici posibilitatea lor de a sesiza în mod adecvat felul în care aceasta a fost înțeleasă și practică în cadrul culturii satelor tradiționale românești. În ciuda faptului că Rădulescu-Motru și Simion Mehedinți au recunoscut că munca reprezintă o activitate condiționată a priori de infrastructura axiologică și gnoseologică a agenților ce o întreprind, cei doi autori, tributari paradigmei obiectivist-metafizicistă, au teoretizat această activitate economică cu începere de la o lungă serie de erori naturaliste specifice teoriei clasice a valorii obiective, respectiv teoriei valorii-muncă. Astfel pentru cei doi, munca este sinonimă cu folosirea/utilizarea practică în vederea realizării unor țeluri vitale a unor resurse ca energia, forța și priceperea aflate la dispoziția agenților umani în cantități mereu limitate și variabile, resurse care permit acestora măsurarea valorii muncii, respectiv planificarea acesteia plecând de la identificarea și agregarea unor așa-zise componente pure ale acestor resurse care ar trebui tratate asemeni unor unități ireductibile și obiective de calcul, în funcție de care oamenii pot stabili, printre altele, până la ce nivel se ridică puterea lor de munca, respectiv care este cantitatea de munca rămasă la dispoziția lor înainte de epuizarea completă a acesteia.

În baza acestor presupoziii teoretice, cei doi vor enunța și transmite mai departe prin intermediul discursurilor lor publice o serie întreagă de propoziii intuitive lipsite de teme științifice. Astfel ei vor contribui la întărirea și răspândirea publică a unor poncife și prejudecăți de factură autoritar-colectiviste: creșterea volumului de muncă este întotdeauna direct proporțională cu creșterea avuției, alegerea agreementului în dauna epuizării integrale a puterii personale de muncă ar fi echivalentă de fapt cu lenea și ea s-ar cuveni, fără întârziere, judecată și condamnată moral, etc. În sfârșit, plecând de la acest tip de enunțuri, cei doi intelectuali români, altfel personalități marcante ale spațiului public românesc, și-au adus contribuția la răspândirea în rândul intelectualilor români a tezei de factură romanticistă potrivit căreia munca nu reprezintă în fond o utilizare liberă și rațională a resurselor intelectuale și capacităților fiziologice ale vieții umane, tratate aici ca mijloace practice folosite - în baza unui calcul individual al profitului - pentru atingerea unor scopuri externe purei instinctualități biologice a omului, ci din contră, că aceasta reprezintă de fapt tocmai expresia vitală, directă a acestor manifestări biologice, unele

marcate de o presupusă spiritualitate național-colectivă originară din care ele provin, se alimentează și la care, regenerant, ar trebui mereu să se întoarcă.

Coborând istoric pe firul roșu al teoriei economice clasice a valorii, constatăm că teoriile romantic-conservatoare despre muncă ale lui Simion Mehedinți și Constantin Rădulescu-Motru sunt înrudite cu cea historicist-materialistă a lui Karl Marx. Aceste apropieri pot fi observate, în primul rând, plecând de la constatarea concepției metafizice cvasi-dualiste, specifică gândirii conservatoare, în baza căreia Marx definește munca: „un proces desfasurat între om și natură, proces în care omul efectuează, reglementează și controlează prin acțiunea sa proprie schimbul de materii dintre el și natură. El însuși întâmpină materia naturii ca o forță naturală. Forțele naturale care aparțin trupului său, brațele și picioarele, capul și mâna, el le pune în mișcare pentru a-și însuși materia naturală într-o formă utilă propriei sale vieți. Acționând prin acesta mișcare asupra naturii exterioare și modificând-o pe aceasta, el modifică în același timp propria natură. El dezvoltă posibilitățile ascunse din ea și supune controlului său propriu, jocul forțelor ei”.¹⁶

În al doilea rând, asemănarea celor două tipuri de teorii poate fi observată folosindu-ne de constatarea perspectivei cvasi-humaniste, și ea de sorginte conservatoare, în care Marx se situează atunci când afirmă că „munca aparține exclusiv omului. Păianjenul face operațiuni care seamănă cu cele ale țesătorului, iar albina, prin construcția celulelor ei de ceară, face de rușine pe mulți arhitecți din rândurile oamenilor. Ceea ce distinge însă din capul locului pe cel mai prost arhitect de albina cea mai perfectă, este faptul că el a construit celula în capul său, înainte de a o construi din ceară. La sfârșitul procesului de producție apare un rezultat, care încă la începutul acestui proces există în mod ideal, în închipuirea muncitorului. El nu produce numai o modificare de formă a elementului natural; în același timp el își realizează în elementul natural scopul său, pe care îl cunoaște, care constituie o lege ce determină felul activității sale și căruia el trebuie să-i subordoneze voința sa.”¹⁷

Totuși, dincolo de rădăcinile istorice comune ale celor două tipuri de teorii romantice care au influențat puternic mediile intelectuale românești, nu putem să nu sesizăm o serie de deosebiri remarcabile. Întâi, dacă în

¹⁶ Karl Marx, *Capitalul*, Editura Partidului Comunist Român, 1948, p. 185.

¹⁷ *Ibidem*, p. 185.

cazul teoriilor conservatoare ale lui Simion Mehedinți și Rădulescu-Motru, munca este proces civilizațional (hilotehnic) și cultural (psihotehnic), desfășurat creativ prin intermediul uneltelor și mijloacelor tehnice născocite de mintea umană, pentru cea materialist-istorică a lui Karl Marx, munca este un proces legic care produce implacabil, istoricist și etapizat mintea umană împreună cu uneltele acesteia. Apoi dacă pentru teoriile conservatoare, munca este calea magistrală de creștere și înălțare a puterilor omenești, pentru cea marxistă ea este un alienant „proces de consumație”¹⁸ a lor. În sfârșit, dacă potrivit celor dintâi teorii, omul are datoria morală de a se ridica liber la condiția ființei muncitoare, pentru Marx, el este condamnat să o suporte pe aceasta. Înșiruirea diferențelor între cele două tipuri de teorii ar putea continua: dacă pentru autorii români, munca este un proces social posibil doar în anumite condiții socio-culturale, pentru Marx, ea este „independentă de toate acestea”¹⁹. În sfârșit, dacă pentru cei doi conservatori romani, munca depinde mereu de conștiință, pentru marxisti ea este necondiționat independentă de aceasta. Este independentă, ne spune teoreticianul german, pentru că munca se comportă față de conștiință asemeni unei proces natural, pe care aceasta nu poate decât, fie să-l recunoască, fie să-l fetișizeze.

În aceste condiții, deși recunoaștem teoretic rolul necesar al muncii în geneza culturii și civilizației țărănești, ne vedem, totuși, siliți să combatem în egală măsură atât teoriile materialist istorice despre muncă, cât și pe acelea conservatoare, cele pentru care munca sfârșește prin a deveni în ultimă instanță un soi de activitate mistică, vitală și dizolvantă, la care ar trebui să reducem, în cel mai radical și purificator mod, întreaga natura umană. Fapt este că realitățile istorice și culturale specifice satelor devălmașe infirmă sever teoriile romanticiste. Ce instrumente teoretice ori date istorice putem folosi pentru a combate aceste teorii care tratează conștiința și procesele individuale de cunoaștere nu ca pe niste factori determinanți ai muncii, ci ca pe niște simple epifenomene ale unui original Volksgeist, ori ale unor istorice procese economice de producție?

În primul rând, așa cum am amintit deja, ne folosim de instrumentele specifice analizei praxiologice de tip austriac, care așează în centrul aparatului său teoretic conceptul „funcției antreprenoriale”. Pe baza acestei analize praxiologice ajungem să recunoaștem că în grupurile țărănești

¹⁸ *Ibidem*, p. 190.

¹⁹ *Ibidem*, p. 191.

tradiționale, ca de altfel în toate celelalte tipuri de organizare socială, munca nu reprezintă o activitate plăcută care ar putea fi practică cu entuziasm ca un scop în sine, nici o acțiune eroică motivată și alimentată de înalte ori transcendente comandamente morale, nici, cu atât mai puțin, un proces legic de transformare socială care așează determinist în scena istoriei o luptă violentă a două sau mai multe forțe antagonice de producție. Din contra, analiza praxiologică ne arată că în realitatea satului tradițional românesc lucrurile stau cu totul altfel. În satul devălmaș românesc „depunerea de muncă este considerată neplăcută. A nu munci este o stare considerată mai plăcută decât a munci. Agreementul este, ceteris paribus, preferat muncii. Oamenii nu muncesc decât atunci când consideră valoarea produsului muncii superioară scăderii de satisfacție produse de reducerea agreementului.”²⁰ Într-adevăr, munca reprezintă aici o activitate primară a omului, resursele și posibilitățile sale de manifestare, cele care îi permit surmontarea dezutilității sale intrinseci și renunțarea la agreement, depinzând mereu, de procesele individuale de cunoaștere și descoperire antreprenorială care o fac posibilă.

În al doilea rând, ne folosim de datele cu caracter istoric privitoare la tradițiile colective de muncă țărănești. De ce tocmai de tradițiile colective de muncă țărănești? Pentru că tradițiile de muncă, mai mult ca oricare alte instituții sociale, funcționează asemeni unor mecanisme complexe de transfer epistemologic care fac posibile atât activitățile dispersate de cunoaștere și descoperire necesare operationalizării funcției antreprenorială a acțiunii umane, cât și, cu începere de la acestea, însăși capacitatea umană de a munci. Într-adevăr fie că aceste tradiții sunt concepute ca niste „depozite sacre”, latente, tacite de obișnuințe, cunoștințe, credințe, norme, etc care se descarcă la nivelul vieții sociale țărănești printr-o serie de acte și obiceiuri folclorice cu caracter spiritual, economic, juridic ori administrative, fie ca sunt reprezentate asemeni unor „sisteme etico-filosofice populare, viziuni colective asupra lumii și vieții”²¹ ele îndeplinesc mereu același rol: ele „condiționează, cu deosebire în procesul muncii colective, deci în cadrul așa-numitelor ocupații, îndeletniciri tradiționale,

²⁰ Ludwig von Mises, *Acțiunea umană*, Editura Institutului Ludwig von Mises România, București, 2018, p. 134

²¹ Alexandru Popescu, *Tradiții de Muncă Românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 28.

atât actele de comportament social, cât și pe acelea creatoare, de natură materială și spirituală”²²

7. Obiceiul Pământului, așezământ de organizare a muncii țărănești

Dacă dorim să cercetăm mai de aproape tradițiile culturale țărănești cu scopul de a înțelege cum funcționează obiceiurile de muncă asociate lor, vom fi obligați să ne începem studiul făcând trimitere directă la acel complex organic de norme, datini și obiceiuri cu rol regulativ ce funcționează atât în viața personală și de familie a țăranului român, cât și în viața satului acestuia, anume la *Obiceiul Pământului*.

Analizabil doar în relație cu satele devălmașe românești și mai apoi numai în legătură cu obștea acestora, Obiceiul Pământului se dovedește de la început un complex fundamental al culturii țărănești, de care depind nu doar manifestările spirituale și juridice ale țăranilor, ci și acelea economice ale lor. Deși „există tot atâtea obiceiuri câte sunt formele de organizare ale vieții sociale a satului în diversele lor faze de trecere de la satele organizate pe baza devălmășiei absolute și a stăpânirii locurești la cele întemeiate pe o devălmășie inegalitară și stăpâniri de ocină, de tip umblător pe bătrâni, în cele trei variante ale lui, la cele care cunosc gospodăria țărănească individuală și până la cele de astăzi, cu cooperative agricole de producție”²³, acestea au rolul de a impune gospodăriilor țăranilor o formă de asociație egalitară, și pe de altă parte de a reglementa o diviziune rațională a muncii acestora. Reglementând condițiile materiale ale procesului muncii, Obiceiul Pământului devine un factor determinat al relațiilor sociale devălmașe. Astfel lui datorăm faptul că satul devălmaș se comportă ca “un sat de natură colectivă, în care funcționarea gospodăriilor individuale se face în complexul unei economii organizate pe plan sătesc.” (*Ibidem*, p. 225). Într-adevăr, în calitatea sa de drept cutumiar, Obiceiul Pământului trebuie conceput atât ca un sistem de reglementare și de autoadministrare a relațiilor dintre membrii obștii sătești, cât și ca un cadrul determinativ al condițiilor intelectuale și materiale implicate în procesul muncii lor. Dacă Obiceiul Pământului determină condițiile intelectuale și materiale ale muncii țăranilor, el face aceasta deoarece s-a constituit și a funcționat de la bun început în legătură directă cu

²² *Ibidem*, p. 28.

²³ H.H. Stahl, *Sociologia satului devălmaș*, Fundația Regele Mihai I, București, 1946, p.39.

proprietatea țăranilor. Pornind de la această trăsătură a sa, el autorizează dreptul de amestec al obștei în viața gospodăriilor particulare țărănești, drept manifestat fie prin interzicerea ori mutarea înstăpânirilor private asupra pământului, fie prin controlul înstăpânirilor asupra loturilor de pământ obținute în urma defrișărilor sau deștelenirilor, fie prin autorizarea împroprietăririi provizorii ori donative a țăranilor. În al doilea rând, Obiceiul Pământului oferă și legitimează obștii satești, dreptul de preferință la vânzarea și arendarea de bunuri mobile și mai ales imobile ale satului.

Legătura structurală dintre Obștea Sătească și Obiceiul Pământului are însă un dublu sens. Nu doar Obștea execută dispozițiile Obiceiului Pământului, ci și Obiceiul Pământului înregistrează nevoile Obștei. Apărut în sânul adunărilor țărănești, Obiceiul Pământului preia fizionomia lor: dacă acestea se comportă ca niște instituții vii, proteice, permanent adaptabile la împrejurările de viață ale satului, dreptul obișnuielnic va funcționa, modelându-se după ele. Obștile satești nu au însă doar rolul de a delibera și rezolva litigii în acord cu Obiceiul Pământului²⁴, ci pe acela de a definitiva, în conformitate cu el, muncile colective ce urmează a fi desfășurate de către membrii comunității. În această calitate atât Obștea cât și Obiceiul Pământului au un vădit rol economic.

Au existat însă cercetători care deducând originea instituțiilor din rolul indeplinit de acestea, au afirmat că atât Obștea Sătească ori Obiceiul Pământului funcționează ca două instituții născute și determinate de condițiile materiale ale procesului muncii. În opinia acestor cercetători aceste două instituții ale satului devălmaș nu sunt de fapt decât produsele relațiilor de muncă existente în sânul comunității țărănești și nicidecum factori determinativi ai acestora. Ei folosesc ca argument în acest sens, constatarea potrivit căreia majoritatea litigiilor care fac obiectul judecății obștești privește faptele de muncă. Deși recunoaștem adevărul constatării, nu putem să extragem sub nici o formă de aici vreun argument pentru teza care cataloghează Obștea țărănească și Obiceiul Pământului ca simple suprastructuri determinate de munca țărănească, respectiv de relațiile de producție fondate pe aceasta. Întâi pentru că aceste instituții nu au doar o funcție economică. Ele îndeplinesc pe lângă funcția lor juridică și administrativă de bază, în egală măsură și o funcție de reglaj a manifestărilor spirituale ale vieții satului, fiind implicate atât în credințele

²⁴ Cristinel Trandafir, *Obște și stat în satele devălmașe românești. Un studiu de istorie socială*, în *"Analele Universității din Craiova, Seria Filosofie"*, nr. 40/2017;

și practicile religioase ale țăranilor, cât și în activitățile artistice, metafizice ori morale ale acestora. Mai apoi pentru că funcția unei instituții, nu are obligatoriu legătură cu originea acesteia. Astfel, nu puține sunt instituțiile culturale care, deși la momentul înființării lor îndeplinesc o anumită funcție socială, pe parcursul timpului, nevoite a se adapta schimbărilor vieții umane, capătă o funcție nouă, deloc înrudită cu cea veche. În sfârșit, pentru noi faptul că litigiile economice fac obiectul proceselor juridice poate fi luat cel mult ca argument pentru a susține contrariul, și anume că fenomenele economice sunt condiționate de cele juridice, și nu invers.

Dacă, totuși, dorim cu orice preț să descoperim factorul determinativ al Obiceiului Pământului și Obștei sătești, atunci pe acesta trebuie să-l căutăm nu în legătură cu manifestările economice ale satului, ci în legătură cu procesele gnoseologice ale lui. Ce vrem să spunem cu asta? Că structura și conținuturile Obiceiului Pământului nu depind de procesele ori relațiile economice de producție ale țăranilor, după cum nu depind nici de condițiile ori manifestările spirituale, juridice ori politice ale vieții lor; ele depind întotdeauna de gradul de cunoaștere și înțelegere pe care țăranii nostri l-au căpătat despre ele. Fizionomia Obiceiului Pământului nu este modelată, așadar, de forța diversilor factori istorici care acționează asupra lui, ci de modul în care acești factori sunt resimțiți, cunoscuți, înțeleși și reprezentați la nivelul culturii și mentalității colective țărănești. Că lucrurile stau așa, o dovedește, de exemplu, natura criteriului pe baza căruia se formează grupele sociale cu rol administrativ și de judecată în lumea satului. Astfel, cetele de judecată ale bătrânilor, ale feciorilor, ale plugarilor, ale păstorilor ori ale păcurarilor se constituie, operându-și selecția membrilor în funcție de nivelul de cunoaștere și de competențele dobândite de aceștia. Aceste grupe sociale de vârstă ori profesionale înainte de a avea un caracter economic, juridic, spiritual ori administrativ, au un vădit profil gnoseologic.

Dacă ceata de bătrâni era responsabilă de litigiile ivite din "așezarea și încălcarea hotarelor" din "îndreptarea unor strâmbătăți de vecinătate", ori „încăunarea unor așezări noi”, iar ceată de feciori, la rândul său, este răspunzătoare de problemele organizării colindatului, a horei, a întrecerilor în muncă și mai ales a corijării tendințelor spre înavuțire, nepricepere ori lene, aceasta se întâmplă nu pentru că aceste grupe sociale capătă autoritate ca răspuns la presiunea unor procese și relații economice, ci pentru că membrii lor își dobândesc recunoașterea pe baza competențelor personale,

pe care fiecare le căpăta cu începere de la cunoașterea, înțelegerea și stăpânirea realităților lumii satului.

Acknowledgement This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077.

Bibliografie

- BEITL, Richard, *Deutsche Volkskunde. Deutsche Buch-Gemeinschaft*, Berlin, 1933.
- FOCȘA, Gheorghe, Contribuție la cercetarea mentalității satului în “*Arhiva pentru Știință și Reformă Socială*”, Anul X, Nr. 1-4, 1932.
- FRAZER, J.G., *Creanga de aur*, 5 vol, Editura BPT, București, 1980.
- LEROI-GOURHAN, Andre, *Gestul și cuvântul*, 2 vol., Editura Meridiane, București, 1983.
- MANNHARDT, Johann Wilhelm E., *Wald und Feldkulte*, 2 vol., RareBooksClub.com, 2013.
- MARX, Karl, *Capitalul*, Editura Partidului Comunist Român, 1948.
- MEHEDINȚI, Simion, *Civilizație și cultură*, Editura Junimea, Iași, 1986.
- von MISES, Ludwig, *Acțiunea umană*, Editura Institutului Ludwig von Mises România, București, 2018.
- RĂDULESCU-MOTRU, Constantin, *Scrieri politice*, Editura Nemira, București, 1998.
- KIRZNER, Israel M., *Competiție și antreprenoriat*, Editura Curtea Veche Publishing, Bucuresti, 2020.
- POPESCU, Alexandru, *Tradiții de Muncă Românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- STAHL, H.H., *Sociologia satului devălmaș*, Fundația Regele Mihai I, București, 1946.
- von SYDOW, Carl Wilhelm, *Selected Papers on Folklore*, Rosenkilde and Bagger, 1948.
- WEISS, Richard, *Volkskunde der Schweiz*, Verlag: Erlenbach-Zürich, 1946.